

erhålla steriliserad mjölk till spädbarn under deras första år, detta för att förebygga de livshotande diarréer som flaskbarn ofta drabbades av och som var en av de främsta orsakerna till den höga spädbarnsdödligheten. 1903 bildades Föreningen Mjölkdroppen. Föreningen existerar än idag, även om den numera mest ägnar sig åt att förvalta kapital och fördela stipendiemedel. Boken har tillkommit för att dokumentera och informera om den nu hundraåriga verksamheten.

Det är ett ambitiöst projekt föreningen givit sig i kast med under Ann-Marie Stenhammars ledning. Genom annonser i dagspressen har personliga minnen av Mjölkdroppens verksamhet efterlysts och insamlats. Med hjälp av berättelserna, arkivmaterial och intervjuer med föräldrar och personal samt korta skönlitterära berättelser av Per Anders Fogelström och Ulf Stark har man sökt skildra barnfamiljernas situation i Stockholm under 100 år. Hälsovårdens utveckling, statliga reformer och familjers villkor beskrivs också i ljuset av stadens förändring från småstad till storstad. Berättelsen cirklar runt ett antal porträtt av familjer på Södermalm, där alla familjer utom den allra första, som är hämtad ur Fogelströms Stockholmvit, är autentiska. Inledningsvis respektive avslutningsvis bidrar barnforskarna Kajsa Orlander och Ingrid Söderström med egna betraktelser om barn och föräldraskap ur ett kulturellt perspektiv.

Störst värde har den första halvan av boken, som belyser den verksamhet som bedrevs av Mjölkdroppen som existerande barnavårdande institution under första delen av 1900-talet. De första åren var verksamheten framförallt inriktad på utdelning av mjölkblandningar och att undersöka varje mors förmåga att "ge di" och att ge mödrarna stränga råd och anvisningar, både muntligt och skriftligt, om barnets näring och skötsel. Detta skedde vid läkar- och vägningsmottagningarna och vid föreståndarinns besök i hemmen. För att få barnet inskrivet vid Mjölkdroppen fordrades att modern visade intyg om medellöshet från läkare, diakonissa eller roteman. Mödrarna, eller oftast äldre syskon till spädbarnet, fick dagligen hämta en ranson på en och en halv liter komjölkblandning för ett dygns behov uppdelad på åtta glasflaskor, placerade i små metallkorgar. I samband med mjölkutdelningen fick mödrarna detaljerade anvisningar om hur mjölken skulle hanteras och hur flaskorna skulle rengöras före återlämnandet.

För att befrämja amning började Mjölkdroppen 1914 dela ut ampriemier – ett kommunalt ekonomiskt bidrag till mödrar för att göra det möjligt för dem att fortsätta amma. Bröstmjök uppfattades som den bästa födan för

späda barn och Mjölkdroppen har under hela sin verksamhet agerat för att befrämja amning. Även utdelning av ampriemier var omgärdad av mycken kontroll. Hemmet skulle undersökas och modern fick vara beredd på upprepade oförberedda hembesök. Överhuvudtaget var hembesöken av central betydelse i verksamheten och mjölkdroppesystemens kontrollfunktion betonades. På 20-talet vidgades målgruppen från att gälla enbart mindre bemedlade familjer till att omfatta alla barn. Nu hade också debatten om kommunala barnavårdscentraler kommit igång. 1937 fattade riksdagen beslut om att barns hälsa skulle vara en uppgift för samhället och 1938 började mödra- och barnavårdscentraler gradvis inrättas. Mjölkdroppens aktiva tid var nu slut, även om många lokalavdelningar fortsatte sin verksamhet in på 50-talet.

Boken ger en lättillgänglig och närmast trivsamt skildring av verksamheten även om föremålet kan vara nog så allvarsamt. De många familjeporträtten bidrar till en engagerad läsning. Skildringen kan ibland tyckas väl glättig, som den hyllningsskrift till verksamheten den är. Mjölkdroppens betydelse för att reducera spädbarnsdödligheten och den tillskrivna rollen som barnavårdscentralens föregångare är måhända överdriven. Tveklöst utgör dock Mjölkdroppen ett väsentligt inslag i 1900-talets barndomshistoria. Genom boken skildras övergången från en betoning på barnets kropp och överlevnad till en betoning på hela familjen som social och psykologisk enhet, från kontroll och övervakning av mor och barn till en önskan om att barnavårdscentralen skall fungera som barnfamiljens vän och partner.

Helene Brembeck, Göteborg

När Alving blev Bang, Marcos Cantera Carlomagno (red.). Historiska Media, Lund 2001. 162 s. ISBN 91-89442-33-4.

Den behändiga volymen *När Alving blev Bang*, redigerad av Marcos Cantera Carlomagno, är något så ovanligt som en antologi med en tydlig röd tråd. I sex uppsatser belyser forskare från olika discipliner journalisten och opinionsbildaren Barbro Alvings (1909–87) verksamhet under åren 1935–39, den period när hon enligt uppgift blev Bang för hela svenska folket.

Barbro Alving växte upp i en språkligt kreativ miljö. Fadern var lektor i nordiska språk och översatte bl.a. de isländska sagorna till svenska, medan modern skrev noveller och romaner. Själv började den unga Barbro som volontär på *Stockholms Dagblad* 1928, omedel-

bart efter avlagd studentexamen. Det var också under denna tid som signaturen Bang (initialerna samt de sista bokstäverna i hennes efternamn) tillkom. Därefter kom Alving att arbeta en kortare period på *Idun*, men det är framförallt med *Dagens Nyheter*, där hon var fast anställd 1934–58, och *Vecko-Journalen* som hon idag brukar associeras.

Redan i ett tidigt skede av karriären grundlades det som sedan kommit att förknippas med ”den bangska stilen”: ett framträdande reporterjag, nyskapande ord-sammansättningar, ett ofta ironiskt tonfall och en vilja att inleda ett imaginärt samtal med läsaren. I nordisten Sven-Göran Malmgrens bidrag ”Kring stilen i Bangs tidiga utrikesreportage” får vi stifta närmare bekantskap med denna språkliga stil, där humor, satir och djupt engagemang utgör några av grundpelarna. För att ge läsaren en närvarokänsla använde sig Alving av såväl direkta som indirekta närvaromarkörer, varav den mest uppenbara är ordet *där*, t.ex.: ”Där kommer mannen med ansvaret, Himmler” (*DN* 26/9 1937). Hon använde sig även av s.k. satsradningar, där huvudsatser staplas på varandra utan bindeord, men också av s.k. polysyndes, där bindeordet *och* används mellan alla leden, inte bara mellan de båda sista, som i följande sats: ”Chamberlain står där lång och gänglig och gammal och urengelsk och urcivil...” (*DN* 23/9 1938). Bang väjer inte heller för talspråkliga vändningar och vardagliga överdrifter. Man kan notera att i takt med att orosmolnen hopade sig över 30-talets Europa, blev Bangs språkliga stil allt mindre ironisk för att i stället ge plats åt patos och engagemang, som när hon skildrade inbördeskrigets Spanien 1936 och 1937 eller Münchenkrisen 1938.

Historikern Irene Andersson beskriver i ”En civilförsvarsvägran med rötter i 1930-talet” bakgrunden till det fängelsestraff, som Bang avtjänade i januari 1956. Anledningen till att hon tillbringade en månad på Långholmen var att hon av samvetsskäl vägrat delta i en civilförsvarsutbildning. Anderssons artikel behandlar i huvudsak bakgrunden till Bangs civilförsvarsvägran, vars rötter står att finna i aktionen ”Kvinnornas vapenlösa uppror mot kriget”, som växte fram under sommaren och hösten 1935. En av centralgestalterna i denna aktion var journalisten och författaren Elin Wägner, som Bang beundrade mycket och vars nära vän hon blev.

Tanken bakom det vapenlösa upproret var att kvinnor världen över skulle vägra att delta i krigssystemet genom att neka använda gasmask eller gå ned i skydds-

rum i händelse av flyganfall. Därigenom skulle männen tvingas att ta sitt ansvar för mänskligheten på allvar, lägga ned sina vapen och i stället börja förhandla. Upproret engagerade många kvinnor runt om i Sverige och blev även uppmärksammat i media. En delegation med Wägner i spetsen åkte t.o.m. till Genève för att för folkförbundet framlägga en resolution mot kriget, men någon mer genomgripande succé blev aktionen uppenbarligen inte. Under alla förhållanden kom denna period att prägla den unga Barbro Alving för livet och, enligt Andersson, påverka hennes ställningstagande i civilförsvarsfrågor även under 1950-talet.

Historikern Marcos Cantera Carlomagno och litteraturvetaren Rolf Yrliid berör i sina respektive bidrag ”Bang, *Dagens Nyheter* och Utrikesdepartementet” samt ”Med Bang i inbördeskrigets Spanien” Alvings resor och reportage från spanska inbördeskriget 1936 och 1937. Det var i Paris hösten 1936 som Bang bestämde sig för att resa till Spanien för att rapportera från ett krig som då ännu inte bevakades av världspresen, vilket bl.a. berodde på att västmakterna beslutat sig för en icke-inblandningspolitik för att inte omintetgöra den sköra balans som rådde i Västeuropa vid denna tidpunkt.

Spanienvistelsen under december 1936 visade sig bli avgörande för Bang. Det hon såg och upplevde av krigets fasor bland civilbefolkningen gjorde henne till övertygad pacifist och hennes beskrivningar av bombningarna av Madrid väckte stor uppmärksamhet. Sina upplevelser till trots – eller kanske tack vare dem – återvände hon till Spanien med en svensk kommission för att studera förhållandena på regeringssidan hösten 1937, då gravid i sjätte månaden (vilket endast ett fåtal personer kände till).

Bangs båda reportageserier från Spanien fick stor genomslagskraft, vilket sannolikt hängde ihop både med hennes engagemang och hennes stil. Rapporterna från den förstörda huvudstaden och resorna i dess omnejd lämnade få läsare oberörda. Från Madrids bårhus rapporterar Bang t.ex.: ”Och kvinnorna! I en lång, ojämn rad ligger de där, med kläderna uppfלקta och det svarta spanska håret hopklibbat av blod, en har hela ansiktet krossat, man ser ingenting, vill inte se, vill skrika högt” (*DN* 13/12 1936).

Etnologen Lars Brink inleder sin artikel ”Barbro Alving och finska vinterkriget 1939–1940” med följande citat: ”Vinterkriget var ett eldprov för en pacifist. Jag klarade det icke” (ur Alvings bok *Bang. Klipp ur nuets historia*, 1982). Brink diskuterar det till synes paradoxala-

la förhållandet att Bang, som både före och efter finska vinterkriget ägnade sig åt intensiv pacifism och civilförsvarsvägran, ändå hyllade det finska folkets försvarsvilja och motstånd mot den ryska invasionen. Hon verkade också aktivt för den s.k. Finlandshjälpen och uppmanade svenskarna att skänka kompasser och snödräkter till de finska soldaterna. Därtill stöttade hon en pågående svensk insamling för inköp av jaktplan till Finland. Som krigskorrespondent i fyra månader, både i Helsingfors och vid fronten, tog Bang naturligtvis starka intryck av vad hon fick bevittna av finskt mod och försvarsvilja. Men medan krigsupplevelserna i Spanien några år tidigare gjort henne till en utpräglad pacifist, väckte det finska kriget i stället hennes försvarsvilja.

Hur var då detta möjligt? Brink lyckas inte till fullo besvara den frågan, vilket kanske också vore mycket begärt, men han antyder en plausibel förklaring. Vid ett första påseende kan man uppfatta det som om Bang satte parentes runt sin pacifistiska grundinställning, men hon var inte ensam om detta under finska vinterkriget. Många svenska intellektuella, liksom både den svenska och den internationella kvinnliga freds rörelsen, hävdade i detta sammanhang den s.k. nödvärnsrätten, dvs. rätten att försvara sig vid angrepp. En hypotetisk tanke (som väckts hos recensenten, inte hos Brink) är att försvarsviljan stärktes ytterligare, när det gällde ett grannland. När kriget närmar sig det egna landet rent geografiskt, är det kanske inte orimligt att anta att en slumrande försvarsvilja väcks.

En bok om en av Sveriges främsta journalister under flera decennier kan lätt få en anstrykning av apoteos, något som dock effektivt motverkas av Kristina Lundgrens bidrag "Myternas Bang". Lundgren visar att inte endast omgivningen utan även Barbro Alving själv var aktiv i skapandet av myten Bang. Hon avfärdar bl.a. föreställningen att Bang inte skulle ha haft några förebilder inom journalistkåren och visar i stället att det fanns flera samtida reportrar, som i likhet med henne själv bl.a. skrev utrikesreportage, vilka Bang haft kontakt med i olika sammanhang och sannolikt influerats av. Till dessa hör framstående reportrar som dansk-norskan Lise Lindbæk och svenskan Astrid Ljungström (signaturen Attis), reporter på *Svenska Dagbladet*. Det finns mycket som tyder på att Bang betraktade dessa reportrar både som kollegor – stundom vänner – men även som konkurrenter. Att hon i sina brev och dagboksanteckningar visar en obenägenhet att nämna dessa kvinnor, har förmodligen att göra med att hon gärna

ville bli bekräftad som "den enda" eller åtminstone "den bästa" i journalistiska sammanhang. Det är åtminstone den hypotes som Lundgren för fram och som hon avser att pröva ytterligare i en kommande bok om Barbro Alving.

Lundgrens bidrag är intressant och ger bilden av Bang ytterligare djup och karaktär. En randanmärkning är dock att några mindre avsnitt nästan är identiska med delar av det kapitel som behandlar Barbro Alving i boken *Tidningskvinnor 1690–1960* (red. Kristina Lundgren & Birgitta Ney, 2000). Visst är det frestande att klippa och klistra i dessa datoriserade dagar, men det är förvisso elegantare att skriva om än att kopiera, även om det bara är sin egen text man kopierar.

Avslutningsvis kan sägas att *När Alving blev Bang* vänder sig till en större läsekrets med intresse för journalistik i allmänhet och fenomenet Bang i synnerhet. Därtill utgör boken givande läsning för den som intresserar sig för den omvälvande tid då fascism och nazism kastade sin skugga över Europa. Inte minst för den som i likhet med undertecknad haft anhöriga eller vänner, som frivilligt gått ut i spanska inbördeskriget eller finska vinterkriget är det intressant att få dessa krigssituationer belysta av en samtida reporter med god iakttagelseförmåga och välvässa penna, en reporter vars verksamhet och texter i sin tur analyseras av forskare från olika discipliner.

Boken är i stort sett kronologiskt uppbyggd, vilket gör det lätt att följa Barbro Alving's uppåtgående journalistkarriär under åren 1935–39. Den språkliga kvalitén är genomgående god, även om man studsar till vid en särskrivning som "barnamord kåseriet" (s. 140). En lärdom som kan dras för framtida antologiförfattande är vikten av ett tydligt och väl avgränsat tema. Om man finner ett sådant, är chanserna goda att slutprodukten blir lyckad. Detta är *När Alving blev Bang* ett gott exempel på.

Birgitta Meurling, Uppsala

Yvonne Leffler: *Skräck som fiktion och underhållning*. Studentlitteratur, Lund 2001. 160 s. ISBN 91-44-01516-X.

Vad är det i skräckfilmer och romaner som fascinerar så många? Vad är det som får oss att se upplevelser av skräck som njutning och underhållning?

Yvonne Leffner är litteraturvetare och har under de senaste tio åren skrivit såväl sin avhandling (*I Skräck-*